

Wat levert het op?

Het monitoren van resultaten van de invoering van competentiegerichte kwalificatiedossiers in het middelbaar beroepsonderwijs.

Paper ten behoeve van ORD 2011

Colofon

Titel Wat levert het op? Het monitoren van resultaten van de
 invoering van competentiegerichte kwalificatiedossiers in het
 middelbaar beroepsonderwijs

Auteur Arjan van der Meijden

Datum Juni 2011

Projectnummer 30097.03

ecbo 's-Hertogenbosch
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
T 073 687 25 00
F 073 612 34 25
www.ecbo.nl

ecbo Utrecht
Postbus 19194
3501 DD Utrecht
T 030 296 04 75
F 030 636 04 31
www.ecbo.nl

© ecbo 2011

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
1 Inleiding	5
2 Onderzoeksvragen en aanpak.....	7
2.1 De monitor	7
2.2 Onderzoeksvragen.....	7
2.3 Aanpak.....	7
3 Ontwikkelingen per resultaatgebied, vierde meting (2008-2009).....	11
3.1 'Zichtbaar beter inzetbare beroepsbeoefenaren'	11
3.2 'Toegenomen motivatie bij deelnemers'.....	11
3.3 'Meer gediplomeerde uitstroom', 'minder voortijdige uitval' en 'grotere doorstroom naar hogere vormen van onderwijs'.....	11
3.4 'Verbeterde professionaliteit van docenten en praktijkbegeleiders'.....	12
3.5 'Grotere waardering en betrokkenheid van (leer)bedrijven en georganiseerd bedrijfsleven'	13
3.6 'Grotere waardering door docenten'.....	13
3.7 'Grotere waardering van deelnemers'.....	15
4 Tot slot	17
5 Bibliografie.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

1 Inleiding

Al langere tijd wordt binnen het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) gewerkt aan de invoering van competentiegerichte kwalificatiedossiers; deze vervangen het stelsel van 'traditionele' eindtermen. Deze kwalificatiedossiers zijn voor het onderwijs door de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven opgesteld. Een kwalificatiedossier beschrijft voor een beroep of beroepsgroep: de inhoud van het beroep; de benodigde competenties voor een beginnende beroepsbeoefenaar; de benodigde kennis en vaardigheden voor een beginnende beroepsbeoefenaar. Deze kwalificatiedossiers zijn gebaseerd op competenties. Een competentie is in principe een combinatie van kennis, vaardigheden en houding. Voorheen werd in het gehele middelbaar beroepsonderwijs gewerkt met eindtermendocumenten. Eindtermen zijn over het algemeen meer specifiek (www.mbo2010.nl).

Om de overgang van eindtermengerichte naar competentiegerichte kwalificatiedossiers te versoepelen hebben opleidingen in het mbo sinds 2004 de mogelijkheid om te experimenteren met onderwijs dat op competentieontwikkeling van deelnemers is gericht volgens deze dossiers. Het aantal scholen dat experimenteert met de kwalificatiedossiers is toegenomen van 2% in het schooljaar 2004/2005 tot 73% in het schooljaar 2008/2009 (Van der Meijden, Westerhuis, Huisman, Neuvel & Groenberg, 2009).

Tabel 1 Ontwikkeling van de experimenten in de tijd (bekostigde deelnemers)

<i>Totale per experimentjaar</i>	<i>2004/ 2005</i>	<i>2005/ 2006</i>	<i>2006/ 2007</i>	<i>2007/ 2008</i>	<i>2008/ 2009</i>
Aantal experimenten op crebo startcode	152	825	2.841	3.923	5.928
Aantal deelnemers in experimenten	9.634	43.717	122.431	203.992	365.195
<i>Totaal mbo-deelnemers op 1 oktober van het studiejaar (geteld of prognose)</i>	<i>474.165</i>	<i>485.000</i>	<i>490.821</i>	<i>503.388</i>	<i>503.388</i>
Deelnemers experimenten bekostigde instellingen in % mbo-populatie	2,03	9,01	24,94	40,52	72,55

Bron: Hövels, Jager & Vermulst, 2009.

In het bestuurlijk arrangement dat de staatssecretaris van OCW met de MBO Raad/AOC Raad, Colo en Paepon (tegenwoordig: NRTO) in 2007 heeft gesloten, zijn doelen voor het middelbaar beroepsonderwijs geformuleerd op negen resultaatgebieden die gerealiseerd moeten worden met de invoering van de kwalificatiedossiers¹:

- 1 zichtbaar beter inzetbare beroepsbeoefenaren;
- 2 toegenomen motivatie bij deelnemers;
- 3 meer gediplomeerde uitstroom;
- 4 minder voortijdige uitval;
- 5 grotere doorstroom naar hogere vormen van onderwijs;
- 6 verbeterde professionaliteit van docenten en praktijkbegeleiders;
- 7 grotere waardering en betrokkenheid van (leer)bedrijven en georganiseerd bedrijfsleven;

¹ En het daaraan gekoppelde onderwijs dat is gericht op competentieontwikkeling.

- 8 grotere waardering door docenten;
- 9 grotere waardering van deelnemers.

2 Onderzoeksvragen en aanpak

2.1 De monitor

Vanaf 2004 monitort het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ecbo) de ontwikkeling van de experimentele opleidingen onder de noemer 'cgo-monitor'. De vraagstelling concentreerde zich tot en met 2007 op de voortgang van het herontwerpproces in deze opleidingen, de participatie en aard van de experimenten, de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven, het instellingsbeleid en de waardering van de directbetrokkenen. In de vierde meting (2008-2009)² is voor het eerst gekeken naar gevolgen van de invoering van competentiegericht beroepsonderwijs op een negental resultaatgebieden. De dataverzameling voor de vijfde meting (2010-2011) vindt momenteel plaats.

2.2 Onderzoeksvragen

De negen doelstellingen op de resultaatgebieden die voor het eerst in kaart werden gebracht in de vierde meting zijn alle in ontwikkelingstermen geformuleerd, wat herhaalde metingen noodzakelijk maakt om te bepalen of de beoogde ontwikkelingen zich daadwerkelijk voltrekken. De vijfde meting (2010-2011) bouwt daarom voort op de werkwijze van de vierde meting (2008-2009). De overkoepelende vragen die gesteld worden zijn:

- 1 Welke relaties zijn er tussen de invoering van de nieuwe kwalificatiedossiers en de negen resultaatgebieden?
- 2 Hoe ontwikkelen de uitkomsten per resultaatgebied zich in de vijfde monitormeting ten opzichte van de vierde meting?

2.3 Aanpak

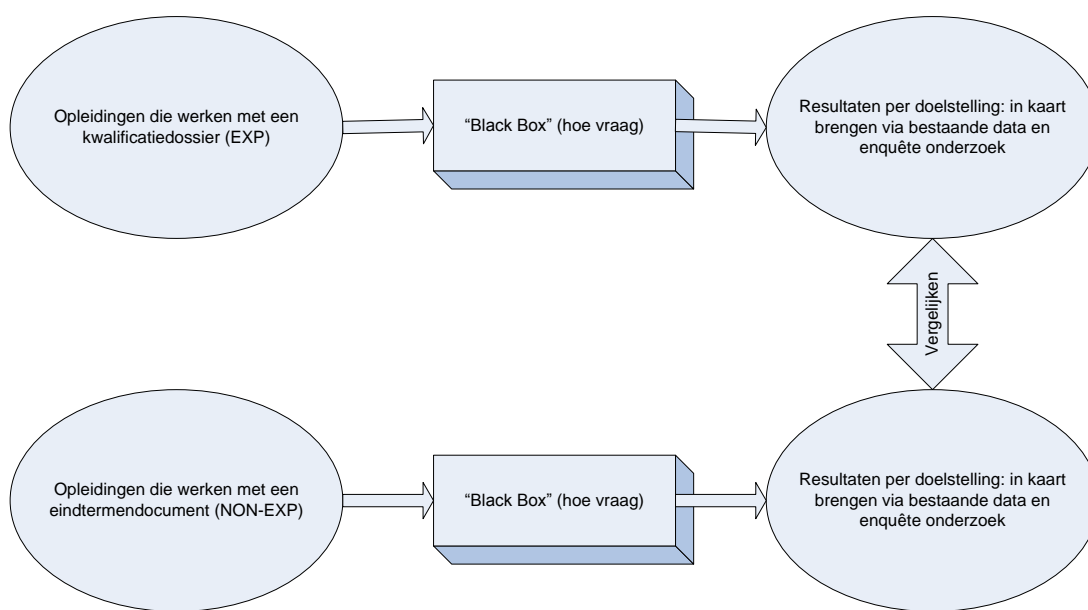
In de cgo-monitor wordt per resultaatgebied een literatuurverkenning uitgevoerd teneinde het onderzoeksgebied in te kaderen. Daarna wordt per resultaatgebied een strategie bepaald om de meest relevante gegevens te verzamelen om een zo volledig mogelijk beeld te geven van de stand van zaken per resultaatgebied.

Dit wordt gedaan door enerzijds zelf een gegevensverzameling uit te voeren met een online vragenlijst onder betrokken opleidingscoördinatoren (waaronder veel docenten) van alle bekostigde opleidingen in het mbo, een vragenlijst onder 5.000 praktijkopleiders (verdeeld over alle sectoren) en interviews bij vertegenwoordigers van het georganiseerd bedrijfsleven. Daarnaast worden gegevens van bestaande monitoren/onderzoeken gebruikt en waar mogelijk gekoppeld aan de cgo-monitor. Een voorbeeld hiervan is het tevredenheidsonderzoek uitgevoerd door ODIN onder 84.000 deelnemers in het mbo. In de vijfde meting worden ook gegevens over 30.000 schoolverlaters (de BVE-monitor van het ROA) meegenomen. Als laatste worden de inschrijfgegevens van alle 500.000 mbo-

² Vierde meting, zie: van der Meijden, A., Westerhuis, A., Huisman, J., Neuvel, J., & Groenenberg, R. (2009). *Beroepsonderwijs in verandering: op weg naar competentiegericht onderwijs*. Amsterdam: 's-Hertogenbosch/Utrecht Expertisecentrum Beroepsonderwijs

deelnemers in Nederland sinds 1 oktober 2004 (de zogenaamde DUO-gegevens) geanalyseerd.

De bevindingen op de resultaatgebieden werden tijdens de vierde meting in kaart gebracht voor zowel opleidingen die werken met competentiegerichte kwalificatiedossiers als opleidingen die nog werkten met de oude eindtermen. Schematisch:

De resultaten van de invoering van de nieuwe competentiegerichte kwalificatiedossiers – en de daarmee samenhangende aanpassingen van het onderwijs – zijn onderzocht door:

- Het vergelijken van prestaties op de resultaatgebieden tussen opleidingen die werken met deze dossiers en opleidingen die in dezelfde periode niet met deze dossiers werken.
- De prestaties in een tijdsperspectief te zetten door (waar mogelijk) opleidingen die langer met de dossiers werken te vergelijken met opleidingen die er korter mee werken. Of door betrokkenen een oordeel over ontwikkelingen te vragen.

We vergelijken opleidingen die werken met de experimentele competentiegerichte kwalificatiedossiers (de experimentele opleidingen, EXP) met opleidingen die werken met de eindtermendossiers (de niet-experimentele opleiding, NON-EXP). En we kijken waar mogelijk naar ontwikkelingen in de tijd bij de experimentele opleidingen.

In de huidige vijfde meting (2010-2011) wordt zoveel mogelijk op dezelfde voet doorgegaan met die aantekening dat getracht wordt de *black box* te openen op basis van ideeën omtrent 'onderwijsconfiguraties'. Hoewel opleidingen vrij zijn hun eigen onderwijs in te richten zoals zijzelf goed achten om de doelen die in een kwalificatiedossier staan te bereiken, onderscheidde Huisman (2010) in een omvangrijk casestudie-onderzoek vijf sturende principes in de onderwijsinrichting van een opleiding. Elk sturend principe leidt tot een bepaalde configuratie van inrichtingskenmerken van een opleiding. Onderscheiden worden:

- ontwikkelingsgestuurde configuratie;
- praktijkgestuurde configuratie;
- opdrachtgestuurde configuratie;
- beoordelingsgestuurde configuratie;
- vakdisciplinaire configuratie.

Dit concept van configuraties wordt nader onderzocht in de vijfde meting van de cgo-monitor waarin een clusteranalyse wordt uitgevoerd op een aantal inrichtingsindicatoren. We trachten door deze analyse van elkaar onderscheidbare inrichtingsvarianten te ontdekken die, waar mogelijk, voor een aantal resultaatgebieden het onderscheid experimenteel versus niet experimenteel vervangen.³

³ In een aantal gevallen zal dit niet mogelijk zijn doordat we a) voor enkele resultaatgebieden met data te maken hebben waaruit niet valt op te maken met welke inrichtingsvarianten we te maken hebben – met name de DUO-data en b) we met data hebben die teruggrijpen op 'oude' situaties waarvan niet duidelijk is met welke inrichtingsvariant ten tijde van die oude situatie men te maken had – met name data van de BVE-monitor.

3 Ontwikkelingen per resultaatgebied, vierde meting (2008-2009)

3.1 'Zichtbaar beter inzetbare beroepsbeoefenaren'

Over het functioneren van de afgestudeerden van de experimentele opleidingen kan nog weinig gezegd worden: ten tijde van het onderzoek bestond de groep vrijwel nog niet. Ook literatuur laat weinig zien over resultaten (Van den Berg & De Bruijn, 2009). Om toch inzicht te krijgen in dit resultaatgebied hebben wij ons daarom gericht op de verwachtingen over de toekomstige inzetbaarheid van de huidige deelnemers.

De eco-vragenlijsten leiden voor dit resultaatgebied tot de volgende conclusies:

- Alle ondervraagde groeperingen (uit bedrijven en onderwijs) hebben positieve verwachtingen over de inzetbaarheid van de toekomstige afgestudeerden, zowel van de experimentele opleidingen als van de niet-experimentele opleidingen. Wel denken bedrijven dat ze nog wel wat bij moeten spijkeren aan de praktische vakkennis, maar ook daarin is geen verschil tussen experimenteel en niet-experimenteel.
- Wel verschillend is dat men voor de deelnemers van de experimentele opleidingen wat hogere verwachtingen heeft ten aanzien van de *soft skills* als beroepshouding en sociale vaardigheden.

3.2 'Toegenomen motivatie bij deelnemers'

Het onderzoek naar de motivatie bij deelnemers leidt tot de conclusie dat er in de beschikbare gegevens geen verschil in motivatie is te ontdekken tussen de deelnemers aan de experimentele opleidingen en de niet-experimentele opleidingen.⁴ 21% van de contactpersonen van experimentele opleidingen was ontevreden over de motivatie van deelnemers, maar slechts 8% verwachtte in de nabije toekomst nog steeds ongemotiveerde deelnemers te treffen. Bij leerbedrijven zagen we geen verschillen tussen experimentele en niet-experimentele opleidingen: gemiddeld antwoordden ze positief⁵ over de motivatie van deelnemers. Onze bevindingen kwamen overeen met diverse andere onderzoeken op dit onderwerp (Hövels, Jager & Vermulst, 2009); (Rigter, Idema & Leenen, 2009); (KC Handel, 2009).

3.3 'Meer gediplomeerde uitstroom', 'minder voortijdige uitval' en 'grotere doorstroom naar hogere vormen van onderwijs'

Op basis van de beschikbare gegevens zien we een aantal tendensen. Het gaat om effecten in de eerste jaren van de experimenten en veel deelnemers zijn pas halverwege hun opleiding:

- Startkwalificatie: in het behalen van een diploma op tenminste niveau 2 (startkwalificatie) blijkt zowel na één als na twee schooljaren een systematisch verschil

⁴ Om 'motivatie' te operationaliseren zijn enkele items uit de grootschalige studenttevredenheidsmonitor van de Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB) gebruikt.

⁵ De stelling was: leerlingen staan over het algemeen gemotiveerd in hun opleiding, schaal was 1 (helemaal oneens) – 5 (helemaal eens). Score was 3,4, Sd 0,8, N=1.347)

ten nadele van de experimentele opleidingen. Het verschil is soms gering, soms aanzienlijk, maar het percentage met ten minste een startkwalificatie is overall – op landelijk niveau gezien – bijna altijd hoger voor niet-experimentele opleidingen. Wel lijkt het verschil in enkele groepen (combinatie van leerweg en niveau) af te nemen als er langer in een experimentele context wordt gewerkt. Dat wil zeggen dat enkele verschillen kleiner worden of verdwijnen in cohort 2006.

- Uitval geeft een genuanceerder beeld te zien, met overall een iets gunstiger resultaat voor de experimentele opleidingen. Er is ook gekeken of deelnemers van opleiding wisselen. Dat blijkt vaker te gebeuren in niet-experimentele dan in experimentele opleidingen. Op niveau 1 zien we in de bol echter meer switchers in een experimentele situatie en in de bbl is het juist andersom.
- De beschikbare gegevens onderbouwen voorzichtig de stelling dat binnen experimentele opleidingen deelnemers wat vaker naar hogere vormen van onderwijs doorstromen. Over het algemeen geldt voor cohort 2005 dat de opstroom het vaakst voorkomt binnen de niet-experimentele opleidingen. Maar in cohort 2006 komt opstroom het vaakst voor binnen de experimentele opleidingen. Afstroom komt veel minder vaak voor, maar relatief het vaakst bij de niet-experimentele groepen. Om de doorstroom te bepalen van het volledige cohort 2005 naar hoger onderwijs, zijn we met dit onderzoek feitelijk nog te vroeg.

3.4 'Verbeterde professionaliteit van docenten en praktijkbegeleiders'

De professionaliteit van docenten en praktijkbegeleiders kan worden benaderd als een resultaat, maar ook als een voorwaarde voor een geslaagde vernieuwing. Literatuur (Glaudé, Eck, Verbeek & Oud, 2008); (Hermanussen, Teurlings & Neut, 2007); (Smits, 2009) laat zien dat er voor de ontwikkeling van professionaliteit een heldere visie nodig is op competentiegericht onderwijs en ook dat er bekwaamheid nodig is om de kwalificatiedossiers te vertalen naar onderwijs en om in deze veranderde setting te werken. De ecbo-vragenlijst richtte zich op deze bekwaamheid.

Op de volgende punten doen zich geen verschillen voor tussen experimentele en niet-experimentele opleidingen:

- De ondervraagden geven in het algemeen aan dat er een instellingsbrede, samenhangende en resultaatgerichte aanpak aanwezig is om het onderwijs af te stemmen op de kwalificatiedossiers.
- Alle betrokkenen zeggen dat deskundigheden met betrekking tot coachend begeleiden, het leren van de onderwijsinhouden en het verbinden van de inhouden aan de beroepspraktijk, belangrijk zijn. Gemiddeld vinden de docenten en contactpersonen dat ze niet volledig voldoen aan hun eigen eisen. Ook de opleiding als geheel voldoet hier niet voldoende aan.
- Over het realisme van de eisen die aan hen gesteld worden, zijn alle groepen matig tevreden. De praktijkopleiders zijn meer tevreden dan de schoolmedewerkers.

Verschillen tussen experimenteel en niet-experimenteel doen zich wel voor bij de volgende punten:

- De contactpersonen van de experimentele opleidingen vinden zichzelf voldoende bekwaam in het ontwerpen en beoordelen van het onderwijs.
- Docenten van experimentele opleidingen hebben wat minder duidelijk wat ze moeten doen en welke competenties ze daarvoor nodig hebben.

- Docenten en praktijkopleiders van experimentele opleidingen hebben meer mogelijkheden om bij te scholen in het kader van competentiegericht onderwijs. Maar praktijkopleiders, zowel experimenteel als niet-experimenteel, nemen minder deel aan scholingen dan docenten.

3.5 'Grotere waardering en betrokkenheid van (leer)bedrijven en georganiseerd bedrijfsleven'

Uit de verschillende informatiebronnen zoals vragenlijst, interviews bij het georganiseerd bedrijfsleven en literatuur (Rigter, Idema & Leenen, 2009); (Grinsven & Krom, 2007); (Van den Berg, Westerkhuis & Hövels, 2008) komt het volgende beeld naar voren:

- De leerbedrijven hebben een positieve grondhouding ten opzichte van competentiegericht onderwijs.
- Wel zien ze dat hun behoefte aan ondersteuning groter wordt met de invoering van competentiegericht onderwijs.
- De rol die leerbedrijven bij het onderwijs vervullen wordt intensiever.
- Er is geen verschil tussen de experimentele en niet-experimentele opleidingen met betrekking tot de frequentie en de inhoud van de communicatie tussen school en bedrijf en met betrekking tot de tevredenheid over deze communicatie.

We zien de volgende verschillen tussen medewerkers van leerbedrijven met experimentele en niet-experimentele opleidingen:

- Leerbedrijven met experimentele opleidingen voelen zich wat meer betrokken bij het onderwijs en zijn meer tevreden over de mate van betrokkenheid.
- De experimentele groep vindt dat doelen en afspraken helderder zijn dan de niet-experimentele groep. Gemiddeld is men licht positief over deze afspraken.

Dit laatste lijkt in tegenspraak met wat in de genoemde literatuur daarover is vermeld: bedrijven die te maken hebben met competentiegericht onderwijs geven vaak aan dat er betere afspraken nodig zijn. Wel dient opgemerkt te worden dat in die onderzoeken geen vergelijking is gemaakt met bedrijven die niet met competentiegericht onderwijs te maken hebben.

De betrokkenheid van het georganiseerd bedrijfsleven is het grootst bij het opstellen van de kwalificatiedossiers. Op landelijk niveau is er zorg bij het bedrijfsleven over hun betrokkenheid bij de concretisering van de kwalificatiedossiers, over de communicatie tussen scholen en leerbedrijven, over de toegenomen druk op de leerbedrijven wat betreft begeleiding en beoordeling en over de variëteit van competentiegericht onderwijs die ze in scholen tegenkomen.

3.6 'Grotere waardering door docenten'

Docenten zijn gevraagd naar een beoordeling van de invoering van de competentiegerichte kwalificatiedossiers in het algemeen en specifiek naar hun welbevinden in het werken in hun eigen opleiding.

Men mag verwachten dat opleidingen die werken met kwalificatiedossiers op enige wijze competenties willen ontwikkelen bij deelnemers aan die opleiding zoals beschreven in die dossiers. Maar wat vinden docenten eigenlijk van dit 'competentiegerichte onderwijs' in het algemeen?

Er doen zich geen verschillen voor tussen de experimentele en niet-experimentele opleidingen op de volgende punten:

- Docenten (experimenteel en niet-experimenteel) zien wat meer bezwaren in de competentiegerichte veranderingen dan de contactpersonen.
- De bezwaren tegen de invoering van competentiegericht onderwijs zijn bij alle groeperingen kleiner geworden of neutraal gebleven. Slechts een klein deel geeft aan dat hun bezwaren groter zijn geworden.
- De respondenten kennen meer collega's die positief staan tegenover competentiegericht onderwijs dan in de vorige meting.

Er zijn de volgende verschillen gevonden:

- De betrokkenen uit de experimentele opleidingen zijn positiever over de veranderingen naar competentiegericht onderwijs.
- Hoewel de niet-experimentele groep meer bezwaren laat zien, geeft ze wel vaker aan dat hun bezwaren verminderd zijn.

Het welbevinden van de docenten binnen de eigen opleiding

- De betrokkenen uit de experimentele opleidingen waarderen het werk in hun eigen opleiding meer. Zij waarderen het ook meer dan hun vroegere werk in de niet-experimentele periode.
- Alle groeperingen zijn sterk positief over de mate waarin de eigen opleiding opleidt tot gekwalificeerde beroepsbeoefenaren, maar de docenten uit de experimentele opleidingen zijn daarover iets minder positief.

Samenvattend kan gesteld worden dat de waardering van docenten voor het op competentie ontwikkeling gerichte onderwijs positief is en gegroeid is. Alle scores komen op een vijfpuntsschaal boven een 3 uit en soms boven een 4, wat duidt op redelijk veel waardering. De medewerkers die ervaring hebben met de experimentele opleidingen zijn het meest positief. De anderen zien hun bezwaren kleiner worden.

Literatuur (Van den Berg & De Bruijn, 2009); (Rigter, Idema & Leenen, 2009) vermeldt vooral onderzoek naar de houding van docenten tegenover competentiegericht onderwijs. Ook daaruit komt een positieve houding naar voren bij de meerderheid van de docenten.

3.7 'Grotere waardering van deelnemers'

De gegevens van ODIN⁶ en overige literatuur wijzen erop dat er nauwelijks verschillen zijn in waardering tussen deelnemers aan experimentele en niet-experimentele opleidingen. Ook zijn er geen ontwikkelingen in de tijd gevonden (tussen ODIN 4, 2007 en ODIN 5, 2008). Op detail zijn wel lichte onderscheiden te maken:

- Deelnemers van de experimentele opleidingen Groen en Techniek zijn iets positiever over de rol van de school bij de stageplaats. De techniekdeelnemers zijn in het algemeen iets positiever over de competenties die ze leren, terwijl de deelnemers in niet-experimentele techniekopleidingen wat positiever zijn over toetsing. Globaal kan gesteld worden dat de techniekdeelnemers wat meer waardering hebben voor de competentiegerichte opleidingen en dat het voor de andere sectoren weinig verschil maakt.

Ander onderzoek (Hövels, Jager & Vermulst, 2009); (Van den Berg & De Bruijn, 2009) laat zien dat soms meer dan de helft van de deelnemers ontevreden is over competentiegericht onderwijs. Daarbij wordt echter geen vergelijking gemaakt tussen experimenteel en niet-experimenteel en wordt ook niet duidelijk of de ontevredenheid te maken heeft met een gebrekkige uitvoeringskwaliteit bij het begin van de verandering. De hier gemaakte vergelijking met behulp van de ODIN-gegevens bevestigt deze in de onderzoeksliteratuur gesignaleerde ontevredenheid niet.

⁶ De tevredenheidsmonitor onder deelnemers van de Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs.

4 Tot slot

Sinds 2004 worden op steeds grotere schaal competentiegerichte kwalificatiedossiers ingevoerd om de plaats in te nemen van de traditionelere eindtermen. Via deze dossiers krijgen opleidingen te maken met competentiegerichte kwalificatievereisten. Impliciet is dat een oproep om de inrichting en werkwijze van een opleiding te veranderen. Het op competentieontwikkeling gerichte onderwijs is echter niet begonnen als reactie op de invoering van competentiegerichte kwalificatiedossiers. In onderwijsinstellingen is soms al jaren gewerkt aan de vernieuwing van beroepsopleidingen waarbij onderwijskundige en pedagogisch-didactische uitgangspunten zijn gerealiseerd, die in latere jaren als 'competentiegericht' zijn bestempeld (zie bijvoorbeeld Van den Berg, 1999). De integrale omzetting van eindtermendocumenten in competentiegerichte kwalificatiedossiers hebben echter wel een sterke impuls gegeven aan de vernieuwing van het beroepsonderwijs.

In de zogenaamde 'cgo-monitor' - waarvan een vierde meting in 2008-2009 heeft plaatsgevonden en waarvan de vijfde meting 2010-2011 momenteel uitgevoerd wordt - trachten wij een beeld te krijgen van opbrengsten van het op competentieontwikkeling gerichte onderwijs door deze met niet op competentieontwikkeling gericht onderwijs te vergelijken. De term 'op competentieontwikkeling gerichte onderwijs' zegt iets over 'hoe' men in de opleiding vormgeeft aan inrichting en werkwijze. Echter, het verschil tussen opleidingen die werken met competentiegerichte kwalificatiedossiers en opleidingen die dat niet doen, zal eerder gradueel dan principieel zijn. Dit is echter niet zeker en zal nader onderzocht worden door de 'black box' verder te openen en beter zicht te krijgen op verschillende vormen van onderwijsinrichting. Tegen deze achtergrond zullen de onderzoeksresultaten van de cgo-monitor geïnterpreteerd moeten worden.

Het doel van de 'wending naar competenties' (ACOA, 1999) die in het beroepsonderwijs in gang is gezet, is om tot beter beroepsonderwijs te komen. De invulling van 'beter' is geconcretiseerd in de negen resultaatgebieden waar deze monitor zich op richt. Deze resultaatgebieden zijn in de vierde meting van de monitor benoemd.

De monitorresultaten laten daarbij voor opleidingen die met kwalificatiedossiers werken een beeld zien dat niet sterk afwijkt van het beeld dat opleidingen die werken met eindtermen laten zien. Opvallend is wel dat het beeld bij de betrokkenen positiever begint te worden over het werken met en in opleidingen die werken met kwalificatiedossiers.

De CFI-gegevens suggereren voorzichtig een positieve ontwikkeling na een aanvankelijk bewogen start. Experimentele opleidingen scoren bijvoorbeeld wat betreft het behalen van startkwalificaties in het eerste cohort slechter dan niet-experimentele opleidingen, maar die achterstand lijkt gedeeltelijk te worden ingelopen. De uitval is daarentegen in experimentele opleidingen in het algemeen geringer dan in niet-experimentele opleidingen. In de houding van docenten is er een ontwikkeling naar een breder draagvlak voor competentiegericht onderwijs. In vervolgonderzoek moet duidelijk worden of deze trend doorzet. Hoewel men zou kunnen verwachten dat opleidingen die langer met kwalificatiedossiers werken betere resultaten te zien geven, kon dit niet bevestigd of weerlegd worden. Op het niveau van de opleidingen boden de CFI-gegevens door de relatief beperkte studieduur van de cohorten in dit kader geen houvast, en het relateren van de antwoorden van de docenten

aan de duur van hun huidige functie leverde over het algemeen weinig op. In gevallen waarin retrospectieve vragen werden gesteld aan contactpersonen en docenten van experimentele opleidingen was er gemiddeld wel een opwaartse lijn te ontdekken, en dat was in een aantal gevallen ook het geval bij vergelijkingen tussen vragen over bijvoorbeeld de houding tegenover competentiegericht onderwijs die gesteld zijn aan docenten tijdens de vorige monitormeting en tijdens de huidige monitormeting. Op een hoger niveau (wanneer we naar uitval-, doorstroom- en diplomagegevens kijken) zien we ook tekenen die in die richting wijzen. Zo doen bijvoorbeeld de experimentele opleidingen in de sector techniek (die al vanaf het begin sterk vertegenwoordigd was onder experimentele opleidingen) het wat beter dan de experimentele opleidingen in de welzijnssectoren (die in de eerste jaren weer veel minder vertegenwoordigd waren onder de experimentele opleidingen). Een verklaring zou kunnen zijn dat in opleidingen waarin nog maar kort met een experimenteel dossier wordt gewerkt, rekening gehouden wordt met de ervaringen van opleidingen die er al langer mee werken.

Desalniettemin lijken de verschillen in resultaten tussen opleidingen met en zonder kwalificatiedossier niet groot. Ten tijde van de vierde meting waren bepaalde gegevens beperkt beschikbaar en konden bepaalde resultaten eenvoudigweg nog niet ten volle bereikt zijn. Om iets meer te kunnen zeggen moeten a) de resultaten al behaald kunnen zijn en b) vergelijkbare data over een langere tijdperiode beschikbaar zijn. De experimenten zijn gestart in 2004, er waren dus nog weinig deelnemers met een diploma uit de experimenten op de arbeidsmarkt te vinden. Daarmee samenhangend bleek de periode waarover data beschikbaar waren ook nog kort. Met deze beperkingen in het achterhoofd moet naar de hierboven vermelde resultaten gekeken worden. Tijdens de vijfde meting zijn we al weer twee jaren verder en zullen ontwikkelingen zich misschien scherper aftekenen.

5 Bibliografie

- ACOA (1999). *Een wending naar kerncompetenties*. 's-Hertogenbosch: ACOA.
- Berg, J. van den, Westerhuis, A. & Hövels, B. (2008). *Leerbedrijven en competentiegericht opleiden*. 's-Hertogenbosch: CINOP Expertisecentrum.
- Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal Den Haag, 3 juli 2007. Dossier 27 451 Koers BVE, Nr.73.
- Berg, N. van den & Bruijn, E. de (2009). *Het glas vult zich*. 's-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Glaudé, M., Eck, E. van, Verbeek, F. & Oud, W. (2008). *Voorwaarden voor scholing volgens docenten en hun leidinggevenden; case studies*. Amsterdam: SCO Kohnstamminstituut.
- Grinsven, V. van & Krom, J. (2007). *Groot docenten en praktijkopleidersonderzoek*. Utrecht: DUO .
- Hermanussen, J., Teurlings, C. & Neut, I. van der (2007). *Op weg naar ondernemend docentschap*. 's-Hertogenbosch: CINOP.
- Hövels, B., Jager, A. de & Vermulst, R. (2009). *Een kwantitatief onderzoek onder deelnemers*. Nijmegen: KBA.
- Huisman, J. (2010). *Configuraties mbo-opleidingen*. 's-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- KC Handel (2009). *Tevredenheidsonderzoek praktijkopleiders*. Ede: Kenniscentrum Handel.
- Meijden, A. van der, Westerhuis, A., Huisman, J., Neuvel, J. & Groenenberg, R. (2009). *Beroepsonderwijs in verandering: op weg naar competentiegericht onderwijs; vierde meting van de CGO monitor*. 's-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Rigter, J., Idema, W. & Leenen, H. van (2009). *Invoering Competentiegerichte kwalificatiedossiers in het mbo, deelonderzoek: draagvlak*. Amsterdam: Regionplan.
- Smits, C. (2009). *Vroeger, dat was toen docenten nog praatten*. Nijmegen: Radboud Universiteit.